

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-58-103>

УДК [338.45:37]:332.1:330.341.1

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ НА ТЛІ СТРУКТУРНО-ІННОВАЦІЙНИХ ЗМІН В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ

DEVELOPMENT OF SOCIAL RESPONSIBILITY OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN UKRAINE AGAINST THE BACKGROUND OF STRUCTURAL AND INNOVATIVE CHANGES IN THE CONTEXT OF MILITARY CONFLICT

Батченко Людмила Вікторівнадоктор економічних наук, професор,
Київський національний університет культури і мистецтв
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6975-5813>**Batchenko Liudmyla**

Kyiv National University of Culture and Arts

Військовий конфлікт спонукав заклади вищої освіти України адаптуватися до нових суспільних викликів та зміцнило їхню роль у соціальному відновленні. Дослідження розкриває, як університети реалізують інноваційні методи та ініціативи соціальної відповідальності, аби відповідати на потреби суспільства під час війни. Використання кейс-стаді, дослідження досвіду впровадження принципів та методів соціальної відповідальності в університетах всього світу, аналізу документів офіційних джерел інформації виявило перехід до дистанційного навчання, збільшення ініціатив соціальної відповідальності та зміцнення співпраці з громадськими організаціями та урядом. Результати підкреслюють важливість закладів вищої освіти у підтримці стійкості та відновленні суспільства, акцентуючи на необхідності інновацій та активної взаємодії з суспільними потребами. Адаптація та реагування на сучасні виклики підкреслює важливість ролі університетів у військовий час та їх потенціал як ключових агентів соціальних змін і відновлення.

Ключові слова: соціальна відповідальність, заклади вищої освіти, структурно-інноваційні перетворення, воєнний стан, Україна, інновації в освіті.

The impact of military conflict on higher education in Ukraine has necessitated structural and innovative transformations within universities. This study explores how these institutions have adapted to new societal challenges and their role in social recovery post-conflict. The hypothesis posits that higher education institutions, through innovative approaches and social responsibility initiatives, significantly contribute to societal development and recovery in war conditions. The objective is to analyse the adaptation strategies of Ukrainian higher education institutions to the challenges posed by the military conflict and their contributions to social recovery. Employing qualitative research methods, including case studies and content analysis of academic and governmental reports, the study investigates the innovations in teaching, research, and community engagement fostered by these circumstances. Results indicate a swift transition to online learning platforms ensuring educational continuity, an increase in social responsibility initiatives aiding war-affected individuals, and enhanced collaboration with NGOs and government bodies to address pressing social issues. Universities have integrated sustainable development and social responsibility principles into their curricula, fostering a responsible societal approach among students. Conclusions underline the pivotal role of higher education in societal resilience and recovery in times of conflict. The findings suggest the necessity for further research on the long-term impacts of these educational innovations and the effectiveness of social responsibility programs in post-war community rebuilding. This study contributes to understanding the dynamic role of higher education in addressing and adapting to societal challenges presented by military conflicts, emphasizing the importance of innovative approaches and social responsibility in fostering societal development and recovery. The research highlights the critical need for continuous innovation in educational strategies and a deeper engagement with societal needs, ensuring universities remain at the forefront of social change and recovery efforts in post-conflict settings.

Keywords: social responsibility, higher education institutions, structural and innovative transformations, martial law, Ukraine, innovations in education.

Постановка проблеми. У контексті триваючих структурно-інноваційних змін та військового конфлікту в Україні, розвиток соціальної відповідальності в закладах вищої освіти набуває особливої актуальності. Ці установи відіграють ключову роль не лише в освіті та підготовці фахівців, але й у соціальному відновленні та розвитку суспільства в умовах кризи. Однак, попри значний внесок існуючих досліджень у визначення загальних напрямів соціальної відповідальності, залишається невирішеним питання про ефективні механізми та стратегії інтеграції соціальної відповідальності в повсякденне життя та діяльність університетів. Це означає необхідність більш детального розгляду того, як саме заклади вищої освіти можуть адаптувати свої структури, процеси та культуру для активної участі в соціальному відновленні та для вирішення конкретних соціальних проблем, які постають перед суспільством внаслідок військових дій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дебич М. (2023) вивчає інтернаціоналізацію освіти як важливий елемент відновлення України [1]. Колодізев О. та ін. (2023) аналізують соціальну відповідальність закладів освіти під час воєнного стану [2]. Колодізев О. та ін. (2023) розглядають подвійну освіту в нестабільному середовищі [3]. Бородієнко О. та ін. (2022) надають аналіз ефективності освіти в умовах євроінтеграції та війни [4]. Вітренко Ю. та ін. (2022) підкреслюють роль вищої освіти у відновленні країни [5]. Укрстат України надає статистичні дані про заклади вищої освіти, що важливо для контексту дослідження [6]. Інтерактивна мапа демонструє вплив війни на освітню інфраструктуру [7]. Оголошення про зміни у навчальних програмах свідчить про динаміку освітньої адаптації [8]. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки окреслює урядове бачення сектору, включаючи елементи соціальної відповідальності, інновації та адаптацію до структурних змін [9]. Шевчук А. (2014) та Шевчук І. (2022) обговорюють виклики та можливості освіти в контексті війни [10; 11]. Хоча існуючі дослідження висвітлюють необхідність адаптації та інновацій у вищій освіті для відповіді на виклики військового конфлікту, вони не глибоко аналізують конкретні механізми інтеграції соціальної відповідальності в управління та навчальний процес.

Формулювання цілей статті. Мета даної статті – оцінити роль та вплив закладів вищої освіти України на соціальне відновлення та розвиток у контексті структурно-інноваційних

змін, викликаних військовим конфліктом, з акцентом на стратегіях та ініціативах соціальної відповідальності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціальна відповідальність закладів вищої освіти охоплює широкий спектр діяльності, від участі у вирішенні місцевих соціальних проблем до глобального внеску в сталий розвиток. Це передбачає активну роль університетів у формуванні освіченої, відповідальної громадянської позиції своїх студентів. Концепція соціальної відповідальності зазнала значних змін з часом, починаючи від благодійності та меценатства до інтеграції в стратегічні цілі розвитку. У контексті освіти, це еволюціонувало в розуміння важливості закладів вищої освіти як активних учасників соціального прогресу.

Міжнародний досвід демонструє різноманітні підходи до реалізації соціальної відповідальності університетами, включаючи створення інклюзивних освітніх програм, наукові дослідження з акцентом на вирішення глобальних викликів та партнерства з громадськими організаціями. Так, наприклад, Гарвардський університет (США) через програму "Harvard Sustainability Plan" прагне до скорочення викидів парникових газів та досягнення нульового рівня відходів до певного року. Цей план також зосереджений на розвитку сталого кампусу та інтеграції принципів сталого розвитку у навчальний процес. Технологічний інститут Массачусетсу (MIT) (США) запустив ініціативу MIT Solve, яка є ринковим місцем для соціальних інновацій, зосередженим на вирішенні найбільш нагальних глобальних викликів. Вона залучає студентів, вчених та підприємців до розробки рішень, які сприяють глобальному добробуту. Університет Кейптауна (Південно-Африканська Республіка) активно залучений у вирішення соціальних проблем своєї країни, зокрема у боротьбі з ВІЛ/СНІДом та підтримці освіти в умовах нерівності. Він пропонує програми, що спрямовані на підвищення обізнаності та надання підтримки постраждалим громадам. Університет Квінсленду (Австралія) запустив Центр сталого розвитку, який веде дослідження та розробляє проекти у сфері охорони довкілля, сталої енергетики та соціальної справедливості. Ці приклади ілюструють, як університети по всьому світу інтегрують соціальну відповідальність у свою місію та діяльність, вносячи вклад у вирішення глобальних соціальних викликів та сприяючи сталому розвитку суспільства. Включення соціаль-

ної відповідальності як ключового елементу в стратегію розвитку університетів підкреслює їх роль у створенні сталого майбутнього. Це вимагає від університетів не тільки передавати знання, але й формувати у студентів усвідомлення їх ролі у вирішенні соціальних викликів.

Структурно-інноваційні перетворення в умовах війни та їх вплив на освітній процес в Україні є значними та мають глибокі наслідки для системи вищої освіти країни. Військовий конфлікт в Україні та тимчасова окупація частини її території спричинили не тільки прямі руйнування освітніх закладів, але й змусили заклади вищої освіти шукати шляхи адаптації до нових умов (табл. 1).

Структурно-інноваційні перетворення наступні. Одним з головних викликів для вищої освіти стало забезпечення безперервності навчального процесу. Це вимагало від університетів впровадження дистанційних технологій навчання та розробки нових навчальних програм, які відповідали б потребам часу. Зокрема, було введено онлайн-курси та платформи для дистанційного навчання, що дозволило студентам продовжувати освіту незважаючи на фізичну віддаленість від навчальних закладів або навіть перебування в зонах конфлікту. Іншим напрямком структурно-інноваційних перетворень стало зміцнення соціальної відповідальності університетів. Заклади вищої освіти активно долучилися до надання допомоги постраждалим

від війни, включаючи розміщення внутрішньо переміщених осіб, проведення благодійних заходів, а також інтеграцію ветеранів та учасників конфлікту в освітній процес.

Військові дії безпосередньо вплинули на безпеку та інфраструктуру освітніх закладів, особливо у прифронтових зонах. Деякі університети були змушені евакуювати студентів та персонал, а також перемістити навчальний процес до більш безпечних регіонів або навіть за межі країни. Крім того, військовий конфлікт спричинив зміни в змісті та методиках навчання. Було введено курси, які зосереджені на питаннях громадянської освіти, психологічної підтримки учасників війни, а також на підготовці спеціалістів у сфері відновлення постраждалих територій та інфраструктури (табл. 2).

Реагуючи на військові виклики, університети України проявили здатність до швидкої адаптації та інновацій, що не тільки дозволило їм продовжувати освітній процес у складних умовах, але й внести вагомий вклад у соціальне відновлення країни. Зміни в освітньому середовищі, спричинені військовим конфліктом, вимагають адаптації стратегій закладів вищої освіти [5; 9; 11]. Військовий стан стимулює заклади вищої освіти до розробки інноваційних методик навчання, що включають модульні курси з фокусом на кризовому менеджменті. Наукові дослідження адаптуються до вирішення актуальних проблем, таких як психологічна реабілітація

Таблиця 1

Інформація про кількість пошкоджених і зруйнованих закладів вищої освіти в Україні станом початок 2023 р.

Регіон	Пошкоджено	Зруйновано
Харківський	292	1
Донецький	9	3
Миколаївський	5	
Луганський	3	
Чернігівський	4	
Житомирський	2	
Запорізький	2	5
Херсонський	1	
Дніпропетровський	1	
Одеський	1	
Кіровоградський	1	
Сумський	1	
Київський	1	

Джерело: [7]

Таблиця 2

**Вплив військових дій на освітній процес:
евакуація, зміни в навчальних програмах та підготовка спеціалістів**

Напрями підготовки здобувачів	Кількість здобувачів		Випущено здобувачів	
	2021/22	2022/23	2021/22	2022/23
Усього, у тому числі	1418	889	7963	49
Освіта	57	12	6	1
Гуманітарні науки та мистецтво	85	55	30	2
Соціальні науки, бізнес і право	802	623	40	6
Природничі науки	54	37	11	0
Інженерія	123	62	46	1
Будівництво та архітектура	7	-	2	-
Транспорт	52	27	28	15
Геодезія та землеустрій	5	1	0	0
Сільське, лісове і рибне господарство та переробка їх продукції	31	16	1	0
Техніка та енергетика аграрного виробництва	1	4	0	0
Ветеринарія	5	2	37	0
Охорона здоров'я	166	55	7749	24
Соціальне забезпечення	2	1	0	0
Сфера обслуговування	3	1	11	0
Військові науки	21	-	0	-
Безпека	1	1	2	0
Специфічні категорії	3	2	0	0

Джерело: [6; 8; 9]

та розробка технологій для зони конфлікту. Це підтверджує, що вища освіта адаптується до нових викликів і потреб суспільства. Університети швидко реагують на змінні потреби суспільства, впроваджуючи програми, що спрямовані на підготовку фахівців для відновлення країни після війни. Акцент робиться на розвитку критичного мислення та вирішенні соціальних проблем. Змінюється роль закладів вищої освіти у соціальному відновленні після війни. Вони стають центрами соціального відновлення, ініціюючи діалог між різними групами суспільства, пропонують освітні та наукові програми, спрямовані на реконструкцію пошкодженої інфраструктури та психологічну підтримку громад. Підвищується роль університетів у гуманітарних програмах та проєктах. Вони активізують свою участь у гуманітарних програмах, забезпечуючи допомогу постраждалим регіонам та особам, що включає розробку та реалізацію проєктів, спрямованих на забезпечення освітніх потреб та соціальну підтримку.

Сучасний напрямок соціальної відповідальності – розробка та впровадження освітніх програм для ветеранів та постраждалих від війни. Освітні програми спеціально розроблені для ветеранів та постраждалих від війни з метою їх соціалізації та професійної адаптації. Ці програми включають курси професійної перепідготовки та психологічної підтримки. Ще один напрямок соціальної відповідальності – співпраця з громадськими організаціями та державними інституціями. Ефективне партнерство з громадськими організаціями та державними інституціями дозволяє університетам розширювати свій вплив та вносити значний вклад у розв'язання соціальних проблем. Це створює синергію в зусиллях соціального відновлення. Розробка новітніх методологічних підходів дозволяє інтегрувати соціальну відповідальність у всі аспекти університетської діяльності. Це сприяє формуванню відповідального ставлення до суспільних потреб у студентів та викладачів. Використання технологій дистанційного навчання та онлайн-

платформ створює своєрідний синергетичний ефект. Дистанційне навчання та онлайн-платформи стали ключовими інструментами для забезпечення доступу до освіти під час війни. Вони дозволяють продовжувати навчальний процес, незважаючи на фізичні та безпекові обмеження.

Розвиток волонтерських ініціатив та соціальних проєктів серед студентів та викладачів дозволяє перевести соціальну відповідальність у вищій школі на новий рівень. Активізація волонтерської діяльності та участь у соціальних проєктах допомагає студентам та викладачам реалізувати свою соціальну відповідальність, надаючи підтримку громадам, постраждалим від війни. Це дозволяє інтегрувати принципи сталого розвитку у навчальний процес. Університети інтегрують принципи сталого розвитку в навчальні програми, підготовлюючи студентів до вирішення глобальних викликів, таких як зміна клімату, екологічна стійкість та соціальна справедливість.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Військовий конфлікт значною мірою прискорив впровадження дистанційного навчання та онлайн-платформ, що дозволило забезпечити безперервність освітнього процесу.

1. Ініціативи соціальної відповідальності університетів, спрямовані на допомогу постраждалим від війни, підкреслюють їх роль як важливих учасників в процесі соціального відновлення.

2. Співпраця з громадськими організаціями та державними інституціями відкриває

нові можливості для розробки та впровадження ефективних проєктів, спрямованих на вирішення актуальних соціальних викликів.

3. Інтеграція принципів сталого розвитку та соціальної відповідальності в освітні програми сприяє формуванню у студентів відповідального ставлення до суспільних потреб і глобальних викликів.

Перспективи подальших досліджень:

1. Глибше дослідження впливу дистанційного навчання на якість освіти та на розвиток соціальних навичок студентів.

2. Аналіз ефективності різноманітних програм соціальної відповідальності та їх впливу на відновлення постраждалих громад.

3. Вивчення потенціалу співпраці між університетами та міжнародними організаціями в контексті реалізації глобальних цілей сталого розвитку.

4. Оцінка довгострокових наслідків впровадження інноваційних освітніх технологій для системи вищої освіти в Україні.

5. Розробка методологій вимірювання вкладу вищої освіти в соціальне відновлення та розвиток у поствоєнний період.

Заклади вищої освіти відіграють ключову роль у суспільному розвитку, особливо в умовах військового конфлікту. Подальші дослідження в цій сфері дозволять краще зрозуміти механізми та стратегії, які забезпечують ефективну адаптацію та соціальну відповідальність університетів, а також визначити найбільш успішні практики для їх впровадження та розповсюдження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Debych, M. (2023). Internationalization of higher education in the context of recovery of Ukraine: Goals and challenges. *Continuing Professional Education: Theory and Practice*, 2(75): 7–15. DOI: <https://doi.org/10.28925/1609-8595.2023.2.1>

2. Kolodiziev, O.; Krupka, I.; Kovalenko, V.; Kolodizieva, T.; Yatsenko, V.; Shcherbak, V. (2023). Social responsibility of higher education under martial law. *Economic Studies journal, Bulgarian Academy of Sciences – Economic Research Institute*, 1: 143–163.

3. Kolodiziev, O.; Shcherbak, V.; Krupka, M.; Kovalenko, V.; Kolodizieva, T.; Yatsenko, V. (2023). The social responsibility of dual education in an unstable environment. *Int. J. Hum. Capital Urban Manage*, 8(3): 303–316. DOI: <https://doi.org/10.22034/IJHCUM.2023.03.01>

4. Бородієнко О., Вітренко Ю., Ворона В., Дебич М., Паламарчук О., Слюсаренко О., Таланова Ж. (ред.). Аналіз провідного вітчизняного та зарубіжного досвіду щодо забезпечення ефективності освітньої діяльності в університетах в контексті євроінтеграції та в умовах воєнного стану і післявоєнного відновлення України: препринт (аналітичні матеріали). Київ : Інститут вищої освіти НАПН України, 2022. 148 с. DOI: <https://doi.org/10.31874/978-617-7644-58-2-2022>

5. Вітренко Ю. М., Ворона В. О., Дебич М. А. Сфера вищої освіти як складова плану відновлення України. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2022. № 4 (2). DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4211>

6. Заклади вищої освіти. URL:http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/osv_rik/osv_u/vuz_u.html

7. Інтерактивна мапа зруйнованих та пошкоджених закладів освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/ministerstvo-osviti-i-nauki-ukrayini-zapuskaye-interaktivnu-mapu-zrujnovanih-i-poshkodzhениh-zakladiv-osviti>
8. Навчальні програми будуть змінені вже наступного року. URL: https://lb.ua/society/2022/05/25/517898_navchalni_programi_budut_zmineni.html
9. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf>
10. Шевчук А. В. Регіональні освітні системи: теорія, методологія, практика інноваційного розвитку: монографія. Львів : Інститут регіональних досліджень НАН України, 2014. 433 с.
11. Шевчук І., Шевчук А. Освітня аналітика кризь призму війни: виклики та можливості для вищої школи України. *Економіка та суспільство*. 2022. № 39. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-80>

REFERENCES:

1. Debych, M. (2023). Internationalization of higher education in the context of recovery of Ukraine: Goals and challenges. *Continuing Professional Education: Theory and Practice*, 2(75): 7–15. DOI: <https://doi.org/10.28925/1609-8595.2023.2.1>
2. Kolodiziev, O.; Krupka, I.; Kovalenko, V.; Kolodizieva, T.; Yatsenko, V.; Shcherbak, V. (2023). Social responsibility of higher education under martial law. *Economic Studies journal, Bulgarian Academy of Sciences – Economic Research Institute*, 1: 143–163.
3. Kolodiziev, O.; Shcherbak, V.; Krupka, M.; Kovalenko, V.; Kolodizieva, T.; Yatsenko, V., (2023). The social responsibility of dual education in an unstable environment. *Int. J. Hum. Capital Urban Manage*, 8(3): 303–316. DOI: <https://doi.org/10.22034/IJHCUM.2023.03.01>
4. Borodiienko O., Vitrenko Yu., Vorona V., Debych M., Palamarchuk O., Sliusarenko O., Talanova Zh. (red.) (2022). Analiz providnogo vitchyznianoho ta zarubizhnoho dosvidu shchodo zabezpechennia efektyvnosti osvithoi diialnosti v universytetakh v konteksti yevrointehratsii ta v umovakh voiennoho stanu i pisliavoiennoho vidnovlennia Ukrainy: prepynt (analychni materialy). Kyiv: Instytut vyshchoi osvity NAPN Ukrainy, 148 p. DOI: <https://doi.org/10.31874/978-617-7644-58-2-2022>
5. Vitrenko, Yu. M., Vorona, V. O., Debych, M. A., (2022). Sfera vyshchoi osvity yak skladova planu vidnovlennia Ukrainy. *Visnyk Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy*, 4 (2). DOI: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4211>
6. Zaklady vyshchoi osvity. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/osv_rik/osv_u/vuz_u.html
7. Interaktyvna mapa zruinovanykh ta poshkodzhenykh zakladiv osvity. Available at: <https://mon.gov.ua/ua/news/ministerstvo-osviti-i-nauki-ukrayini-zapuskaye-interaktivnu-mapu-zrujnovanih-i-poshkodzhениh-zakladiv-osviti>
8. Navchalni prohramy budut zmineni v zhe nastupnogo roku. Available at: https://lb.ua/society/2022/05/25/517898_navchalni_programi_budut_zmineni.html
9. Stratehiia rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini na 2021–2031 roky. Available at: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf>
10. Shevchuk, A. V. (2014). Rehionalni osvithni systemy : teoriia, metodolohiia, praktyka innovatsiinoho rozvytku: monohrafiia. Lviv: Instytut rehionalnykh doslidzhen NAN Ukrainy, 433 p.
11. Shevchuk, I., Shevchuk, A. (2022). Osvithnia analityka kriz pryizmu viiny: vyklyky ta mozhlyvosti dlia vyshchoi shkoly Ukrainy. *Ekonomika ta suspilstvo*, 39. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-80>